

Periode 5 - Het Maritieme landschap (vanaf 1250 na Chr.)

Toelichting op de landschapskaart

De Zuiderzee zoals we die kennen van historische kaarten heeft in de Middeleeuwen grotendeels zijn vorm gekregen. De venen die in en rond het gebied lagen zijn in de Middeleeuwen ontgonnen en/of opgeruimd door de steeds verder uitbreidende binnenzee.

Tot in de 16^e eeuw was er nog sprake van grootschalig landverlies rondom de Zuiderzee, maar sinds die tijd heeft de mens steeds meer vat gekregen op de zee. Er vonden nog met enige regelmaat dijkdoorbraken plaats, maar grootschalig landverlies kwam niet meer voor. De Zuiderzee had zijn grootste omvang bereikt. De Zuiderzee zelf was echter geen gelijkvormige eenheid, door de verschillende kapen (Enkhuizen, Stavoren en de IJsselmonding), eilanden (Wieringen, Schokland en Urk), dieptes en ondieptes (Breezand, Enkhuizerzand en Muiderzand) en verschillen in zoutgehalte was het een afwisselend zeelandschap. Het maritieme landschap – de routes, bakens, havens en het gebruik – vormde zich naar deze kenmerken.

De vroegmiddeleeuwse handelsroute van de Waddenzee naar de Rijn was nog altijd van groot belang. Het economische zwaartepunt in het gebied lag dan ook aan de oostzijde van de Zuiderzee. De handel richtte zich met name op het Oostzeegebied doormiddel van koggen. Deze Ommelandvaarders verenigden zich in de 14^e eeuw in de Hanze. Vanaf de 15^e eeuw verschoof het zwaartepunt naar de Hollandse steden aan de westzijde.

Hollandse koopmannen omzeilden de handelsmonopolies van de Hanze en domineerden vanaf het eind van de 15^e eeuw de graan- en houthandel uit het Oostzeegebied. In de 17^e eeuw kwam de intercontinentale handel op gang, met de oprichting van de VOC (1602) en de WIC (1621). De grote schepen van de compagnieën werden geladen en gelost op de rede van Texel; de diepgang van de schepen was te groot voor de ondiepe Zuiderzee. Als gevolg daarvan voeren er veel kleinere schepen tussen Texel en de Hollandse steden.

Een belangrijk onderdeel van de maritieme geschiedenis in het gebied is de visserij. Tot de zestiende eeuw was de Zuiderzee overwegend zoet en werd er voornamelijk gevestigd op soorten als zalm, steur en snoek. In de loop van de zeventiende eeuw verzilte de binnenzee steeds verder waardoor de visserij op haring en ansjovis belangrijker werd. Het hoogtepunt van de Zuiderzeevisserij was omstreeks 1900 toen er meer dan 1000 vissersschepen actief waren.

Een vijand waar de verschillende schippers vaak mee te maken kregen, waren de weergoden: op de Zuiderzee kon het spoken.

De bodem van het IJsselmeer ligt bezaaid met scheepswrakken uit verschillende perioden en van verschillende typen. Om de navigatie te vergemakkelijken werden in de zeventiende eeuw op strategische locaties vuurtorens en lichtbakens gebouwd, eerst met open vuur en later met elektrisch licht. Om dezelfde reden werden op zee bakens geplaatst. Daarnaast liggen er vele vliegtuigwrakken uit de Tweede Wereldoorlog, omdat de Zuiderzee een belangrijk navigatiepunt was voor de geallieerde luchtmacht en er noodlandingen gemaakt konden worden op het water.

In de 19^e eeuw zijn er verschillende plannen gelanceerd om de Zuiderzee en ook de Waddenzee in te polderen. In reactie op de watersnood van 1916 gaf het parlement in 1918 goedkeuring aan het inpolderingsplan van ingenieur Cornelis Lely uit 1891. Het plan van Lely is grotendeels uitgevoerd. Na inpoldering van een kleine proefpolder bij Andijk in 1927 werden achtereenvolgens de Wieringermeer (1930), de Noordoostpolder (1942), de Oostelijke Flevopolder (1957) en de Zuidelijke Flevopolder (1968) drooggelegd. De geplande Markerwaard is er door afnemende behoefte aan landbouwgrond en druk van milieubewegingen nooit gekomen. Om de ecologische waarde van het Markermeer te verhogen zijn recent wel de Markerwadden aangelegd.

Bergh van den, S., M. van Damme, G. Derks, M. van Hellemond, E. Storms-Smeets, M. Terpstra, 2017: *Cultuurhistorische IJsselmeerbiografie: Utrecht, Gelderland, Overijssel en Flevoland*. Amersfoort (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Van Popta Y., 2020: *When the shore becomes the sea. New maritime archaeological insights on the dynamic development of the northeastern Zuyder Zee region (AD 1100 – 1400), the Netherlands*, Groningen.

Vos, P.C., Van der Meulen, M.J., Bazelmans, J., Weerts, H.J.T. (red), 2018. *Atlas van Nederland in het Holoceen: landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu*. Amsterdam.

Schroor, M., Mennens, A., Boer, P., 2017: *Cultuurhistorische IJsselmeerbiografie: Friesland*. Amersfoort (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Zomer, J., 2017: *Cultuurhistorische IJsselmeerbiografie: Noord-Holland*, Amersfoort (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Heeft u vragen?

Bel dan 033 – 421 7 456 of stuur een mail naar info@cultureelerfgoed.nl.
www.cultureelerfgoed.nl

Teksten gerealiseerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed i.s.m. Mooi Noord Holland

Kaartmateriaal: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed i.s.m. Vestigia BV

Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.

November 2020

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Smallepad 5, 3811 MG Amersfoort.

Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.